

POJETÍ VÝUKY GEOGRAFIE: OVĚŘOVÁNÍ EKOLOGICKÉ VALIDITY DOTAZNÍKU

CONCEPTIONS OF GEOGRAPHY TEACHING: EXAMINING THE ECOLOGICAL VALIDITY OF THE QUESTIONNAIRE

Petr Knecht¹, Michaela Spurná¹, Karolína Malíková²

¹ Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

² Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Cílem výzkumu je ověřit ekologickou validitu sebehodnoticího nástroje Geo4tea.com, zaměřeného na pojetí výuky geografie u studentů učitelství a stávajících učitelů. Analyzujeme předběžná data z pozorování 105 hodin výuky geografie (29 studujících a 27 učitelů) s cílem ověřit soulad mezi sebehodnocením a reálnými výukovými postupy. Výsledky ukazují, že aplikace Geo4Tea generuje validní data, zejména u učitelů již působících v praxi. Výzkum rovněž poskytuje důkazy, že studenti učitelství jsou méně konzistentní a méně čitelní pro pozorovatele ve srovnání s učiteli. Identifikovali jsme nízkou míru ekologické validity u environmentálního pojetí výuky, kdy se ukazuje, že studenti učitelství i učitelé svá přesvědčení obtížně přenášejí do praxe.

Klíčová slova: pojetí výuky geografie, nástroj pro sebehodnocení učitelů, ekologická validita, pozorování výuky

Abstract

The aim of this research is to verify the ecological validity of the self-assessment tool Geo4tea.com, which focuses on conceptions of geography teaching. We analyse preliminary data from the observation of 105 geography lessons (29 pre-service teachers and 27 in-service teachers) to examine the alignment between self-assessment and actual teaching practices. The results indicate that the Geo4Tea application generates valid data especially among teachers already working in the field. The research also provides evidence that pre-service teachers are less consistent in their conceptions compared to in-service teachers. We identified a low level of ecological validity in the environmental conception of geography teaching, revealing that both pre-service teachers and in-service teachers struggle to translate their beliefs into practice.

Keywords: *conceptions of geography teaching, teacher self-assessment tool, ecological validity, classroom observation*

1 ÚVOD

V předchozí studii jsme úspěšně validovali dotazník určený ke shromažďování informací o pojetí výuky geografie u budoucích i stávajících učitelů geografie. Na základě tohoto výzkumu jsme vytvořili aplikaci Geo4tea.com (Geography for Teachers), která zkoumá preferovaná pojetí výuky geografie. Tato studie představuje původní observační data a zkoumá ekologickou validitu sebehodnoticího nástroje Geo4tea.com prostřednictvím pozorování výuky realizovaného u budoucích i stávajících učitelů v České republice.

2 TEORIE

Tento příspěvek vychází z pragmatického realismu a reaguje na aktuální výzvy v oblasti geografického vzdělávání, které identifikují: (a) potřebu důslednějšího zaměření na předmětově specifické aspekty při pozorování výuky geografie (Healy, Walshe, & Dunphy, 2020; Puttick, & Warren-Lee, 2021) a (b) nutnost zjednodušení metodologických nástrojů využívaných v přípravě učitelů, jako jsou didaktické šablony a protokoly pro pozorování výuky (Küth, & Scholl, 2024). Za klíčový princip kvalitního výzkumu lze považovat jeho ukotvení v realitě, což zahrnuje i naplnění požadavku ekologické validity. Tento koncept vyjadřuje míru, s jakou výsledky výzkumu odpovídají reálným situacím v běžném životě (Kihlstrom, 2021), v případě našeho výzkumu ve školní výuce. Výuku chápeme jako systém tvořený vzájemně propojenými prvky (např. učitel, žák, obsah, prostředí), které vytvářejí strukturu, v jejíchž interakcích lze identifikovat určité vzorce a pravidla. Zaměřujeme se na pojetí výuky geografie u učitelů, jejichž prvky lze zachytit v samotné výuce. V souladu s popsáním teoretickým pozadím sebehodnoticí nástroj a z něj odvozený pozorovací arch zachycují devět odlišných pojetí výuky geografie (Catling, 2004), přičemž každý učitel vykazuje různé míry souladu s těmito pojetími.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Prostřednictvím analýzy dat z přímého pozorování výuky shromážděných od 29 studentů a studentek učitelství a 27 učitelů a učitelek se zaměřujeme na následující klíčové otázky:

- 1) Je pozorovací arch odvozený ze sebehodnoticího dotazníku validním a spolehlivým nástrojem pro pozorování hodin geografie?
- 2) Jaký je překryv otisku vlastního pojetí výuky geografie učitelů, získaný prostřednictvím sebehodnoticího dotazníku, s výsledky pozorování výuky?

Výběr participantů byl záměrný v případě učitelů (každé z devíti pojetí bylo zastoupeno třemi učiteli) a dostupný v případě studentů učitelství. Při pozorování výuky jsme použili metodu event-samplingu. Každé pojetí bylo zastoupeno pěti položkami definujícími učitelské jednání. Položky byly hodnoceny na binární škále (0 = chybí, 1 = přítomno) vždy minimálně dvěma výzkumníky. Jeden výzkumník byl poučený, znal tedy preferované pojetí výuky pozorovaného jedince, druhý byl nepoučený. Pro výpočet shody mezi hodnotiteli a míry ekologické validity jsme použili Jaccardův koeficient podobnosti.

4 VÝSLEDKY

Předkládáme předběžné výsledky z pozorování 105 hodin geografie, které realizovalo 56 vyučujících jedinců. Analýza pomocí Jaccardova koeficientu (hodnoty se lišily v závislosti na pojetí, průměrně se jednalo o 81% shodu v kohortě učitelů a 42% shodu v případě studentů učitelství) prokázala, že kalkulačka aplikace Geo4Tea generuje validní data odpovídající chování a jednání stávajících učitelů v reálných výukových situacích. Dále jsme zjistili rozdíly mezi studenty učitelství a stávajícími učiteli v souladu mezi pojetími uváděnými v sebehodnoticím dotazníku a pojetími pozorovanými v jejich výuce. Analýza odhalila zejména nízký soulad mezi sebehodnoticím dotazníkem a pozorováním ve třídě u pojetí „environmentalista“. Zatímco učitelé toto pojetí vykazovali ve svých přesvědčcích, z různých důvodů nebylo možné pojetí „environmentalista“ identifikovat a pozorovat přímo ve výuce. Na analýzu důvodů stojících v pozadí nesouladu se zaměřujeme v rozhovorech s respondenty v navazující fázi výzkumu.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Naše zjištění ukázala, že (1) pozorovací arch použitý ve studii je konzistentní napříč všemi pozorovateli; (2) existují rozdíly mezi studenty učitelství a stávajícími učiteli mezi jejich vlastním pojetím výuky geografie (měřeným sebehodnotícím dotazníkem) a jeho odrazem ve výsledcích pozorování výuky. Sebehodnotící dotazník poskytuje validní vhled do výukových praktik spojených s různými pojetími výuky geografie. Tato studie je založena na pragmatickém realismu, který předpokládá, že teorie a výzkumy přinášejí užitečné a prakticky využitelné výsledky. Výzkum doložil, že aplikace Geo4Tea může sloužit jako účinný nástroj pro profesní rozvoj učitelů geografie, neboť s vysokou mírou přesnosti zachycuje učitelské rutiny, chování a jednání v reálných výukových situacích.

PODĚKOVÁNÍ

Výzkum byl podpořen projektem Grantové agentury ČR „Pojetí výuky geografie: zkoumání ekologické validity hodnotícího nástroje“ (GA23-05617S). Děkujeme všem studentům učitelství geografie a doktorským studentům, kteří se podíleli na sběru dat. V neposlední řadě děkujeme všem účastníkům výzkumu, neboť přítomnost výzkumníků v jejich třídách vyžadovala, aby respondenti vystoupili ze své komfortní zóny.

6 LITERATURA

- Catling, S. (2004). An understanding of geography: The perspectives of English primary trainee teachers. *GeoJournal*, 60(2), 149–158.
- Healy, G., Walshe, N., & Dunphy, A. (2020). How is geography rendered visible as an object of concern in written lesson observation feedback? *The Curriculum Journal*, 31(1), 7–26.
- Kihlstrom, J. F. (2021). Ecological validity and “ecological validity”. *Perspectives on Psychological Science*, 16(2), 466–471.
- Küth, S., & Scholl, D. (2024). The complexity of the lesson planning task. Consequences for student teacher education. *Journal für allgemeine Didaktik: JfAD*, 12(12), 175–195.

Puttick, S., & Warren-Lee, N. (2021). Geography mentors' written lesson observation feedback during initial teacher education. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 30(2), 95–111.